

«زن و مطالعات خانواده»

سال هجدهم، شماره شصت و هفتم، بهار ۱۴۰۴

ص ص: ۶۳-۷۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰

اشتغال زنان در زمینه اقتصاد از دیدگاه اسلام و غرب

محمد شریفانی^۱

چکیده

مشارکت زنان در امر اشتغال از قدمتی طولانی برخوردار است و جامعه برای باروری و پویایی در زمینه اقتصادی، نیازمند نیروی عظیم زنان می باشد. در شرع مقدس اسلام، حق مالکیت و استقلال مالی زن و جواز مشارکت اجتماعی زنان و اشتغال آنها، در کنار تأکید این دین آسمانی بر حفظ نظام خانواده و رفع مسئولیت های اقتصادی از دوش زن، به منظور تأمین سعادت فردی، خانوادگی و اجتماعی ضروری دانسته است. از سوی دیگر، مسأله اشتغال زنان در عرصه اجتماع، به عنوان یکی از مهمترین معیارهای سنجش جایگاه و موقعیت زن در اجتماع و تأمین حقوق او از سوی نظام های غربی مورد توجه و تأکید قرار گرفته و چنان پررنگ شده است که در غرب، مهمترین نقش زن که نقش مادری است، بسیار کم رنگ و بی اهمیت شده است و به عنوان نقش دوم و فرعی تلقی میشود. نتایج حاصل از تحقیقات علمی امروزی، حاکی از آن است که پدیده اشتغال زنان، علاوه بر آثار و پیامدهای مثبت و منفی جبران ناپذیری به دنبال دارد، به گونه ای که بیشترین آسیب، متوجه کانون خانواده و رشد شخصیتی و عاطفی کودکان شده است. با توجه به آیات و روایات و نیز دیدگاه غرب، در زمینه اشتغال زنان، این پژوهش برآن است که از دیدگاه اسلام و غرب و با رویکرد توصیفی- تحلیلی به بررسی اشتغال زنان در زمینه اقتصاد از دیدگاه اسلام و غرب بپردازد.

کلیدواژه ها: زن، اشتغال، اقتصاد، اسلام، غرب.

مقدمه

اقتصاد علمی است که به تخصیص بهینه کالاها و فراورده ها می پردازد. به عبارت دیگر، علمی است که به تشریح حیات اقتصادی، با عوامل کلی آن می پردازد. در جهانی که تکنولوژی معیار سنجش قدرتها به شمار می رود، مسئله اقتصاد به عنوان یکی از مهمترین مسائل زندگی بشری، مطرح است و اسلام نگرش خاصی به آن دارد. نظام اقتصادی اسلام متشکل از مجموعه قواعد کلی در زمینه حل مشکلات اقتصادی و روش تنظیم حیات اقتصادی در راستای عدالت اجتماعی است.

اقتصاد اسلامی برخلاف اقتصاد غربی، علاوه بر اینکه بر تولید، مبادله تأکید و توصیه کرده، بر قناعت و پرهیز از مصرف گرایی نیز تأکید دارد. نگاه اسلام به اقتصاد، نگاهی خدا محورانه است؛ بدین سان انجام فعالیتهای اقتصادی را زمینه ساز کمالات و فضایل انسانی می داند و اگر فردی با این انگیزه وارد عرصه اقتصاد شود، به بهره های معنوی نائل خواهد شد. از این رو فعالیتهای اقتصادی در دین مبین اسلام از ارزش والایی برخوردار است و بنا بر متون دینی، برترین انسانها به آن می پرداختند و بر همین اساس، اسلام اشتغال زنان را جایز دانسته و آنها را برای انجام فعالیتهای اقتصادی آزاد گذاشته و به آنها استقلال مالی داده است. بنابراین بررسی اشتغال زنان در زمینه اقتصاد از دیدگاه اسلام و غرب، با ذکر مطالبی که در این مقاله مطرح می شود، جامع تر و آسان تر خواهد بود.

در رابطه با پیشینه پژوهش باید گفت کتب و مقالات زیادی در زمینه اقتصاد، اشتغال، اشتغال زنان و پژوهش های مختلف تطبیقی در این زمینه وجود دارد مانند زن از دیدگاه مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای، نشر نوادر، جامعه شناسی اشتغال زنان، نشر استقلال، سیمای زن در جهان مصر، نشر برگ زیتون، سیمای زن در جهان هندوستان، نشر برگ زیتون، نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا و ... اما ویژگی این مقاله این است که اشتغال زنان را در زمینه اقتصاد از دیدگاه اسلام و غرب بررسی می کند. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی به سوالاتی از این قبیل پاسخ می دهد: دیدگاه اسلام در خصوص اقتصاد زنان چگونه است؟ و فعالیت اقتصادی زنان در غرب به چه صورت می باشد؟

دیدگاه اسلام در خصوص اقتصاد زنان

دیدگاه اسلام بر این است که زن و مرد را به طور یکسان، از مسئولیت اجتماعی برخوردارند. فعالیت زنان در عرصه اجتماع، فعالیت کاملاً مباح، روا، مطلوب و مجاز است و باید همراه با حفظ حدود اسلامی (رعایت حجاب، عفت، رعایت حجاب و پوشش) باشد. حضور زن در اجتماع از ضروریات است. دیدگاه اسلام بر این است که زن و مرد را به طور یکسان، از مسئولیت اجتماعی برخوردار می کند. زنان هم باید به امور مسلمانان و جامعه اسلامی و امور جهان اسلام و همه مسائلی که در دنیا می گذرد، احساس مسئولیت کنند و اهتمام

نمایند؛ چون یک وظیفه اسلامی است. «اگر کشور بتواند جامعه زنان را با تکیه بر تعلیمات اسلامی، با همان معارفی که اسلام خواسته است، آشنا کند، تردیدی نیست که پیشرفت و ترقی و تعالی کشور مضاعف و چند برابر خواهد شد. در هر میدانی که بانوان در آن وارد شوند، پیشرفت در آن میدان چند برابر است، خصوصیت حضور زنان در میدانهای مختلف این است که وقتی زن خانواده وارد میدان می شود، یعنی همسر و فرزندان او هم به دنبال وی وارد می شوند در حالیکه حضور مرد به این معنی نیست، اما حضور زن به این معناست. در هر میدانی که زن وارد شود - زنی که خانم و کدبانوی یک خانه است - در حقیقت همه آن خانه را در آن میدان وارد می کند. حضور زنان در بخش های مختلف بسیار مهم است» (دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹، ص ۹۸-۹۷).

«از نظر اسلام زن باید به مثابه یک عنصر انسانی، تمام مراحل کمال را طی کند و همانند مرد می تواند به عنوان یک دانشمند، مخترع، فیلسوف و عنصر فعال در صحنه های مختلف اجتماعی از جمله: صحنه های سیاسی، اداری و دولتی و ... به جامعه خدمت کند» (بانکی پور فرد، ۱۳۸۱، ص ۱۷۷).

با توجه به آنچه گذشت، زن مسلمان امروزی، میان دو جاهلیت قرار گرفته: «یکی جاهلیت قرن بیستم میلادی که تصویری ابتذال گونه از زن ارائه می دهد و دیگری جاهلیت کهن که زن را موجودی کهتر در برابر مرد می انگارد. جاهلیت جدید به بهانه حضور اجتماعی زن و دفاع از حقوق وی، او را به بی هویتی فرا می خواند و جاهلیت دیگر به بهانه عصمت و عفاف، زن را از بسیاری کمالات و ساحت های انسانی دور می گرداند. در حالیکه تاریخ اسلام به حضور جدی زنان متدین در عرصه های اجتماعی گواهی می دهد، اما هیچ گاه دیدگاه اسلام در باب فعالیتهای بانوان به معنای نفی و طرد احکام و ارزش های اسلامی نبوده است و با مراجعه به قرآن و سیره معصومین علیهم السلام به راهی معقول و روشن می رسیم، همچنین در دین مبین اسلام پیشوایان دین در عمل و سیره و اندیشه به شأن و منزلت زن بها می دادند.» امام صادق علیهم السلام می فرمایند: «امیرالمؤمنین علی علیهم السلام هیزم تهیه می کردند، آب می آوردند و جاروب می کردند و فاطمه (سلام الله علیها) گندم و جو را آرد می کرد و آرد را خمیر می کرد و نان می پختند» (محمد بن حسن، عاملی، ۱۴۱۶ق، ج ۳، ص ۳۹، مجلسی، ۱۳۸۶، ج ۴۳، ص ۱۵۱).

دیدگاه قرآن در خصوص اقتصاد زنان

در قرآن کریم آیاتی نازل شده که دلالت بر فعالیت اقتصادی زنان دارد و انجام کار و تلاش برای زنان مجاز دانسته است.

در آیات ذکر شده، واژه های «فعل»، «عمل» و «کسب» به معنای کار و تلاش آمده اند، اما معمولاً به معنای اقتصادی آن که خصوص فعالیت است؛ که برای تحصیل درآمد انجام می گیرد و در برابر آن مزدی پرداخت می شود به کار نمی رود؛ برای مثال: واژه «فعل» و مشتقات آن، قریب ۱۰۸ بار در قرآن به کار

رفته اند که در هیچ یک از آن ها مراد از «فعل» کار اقتصادی و تلاش مادی نیست. واژه «عمل» و مشتقات آن قریب ۳۶۰ مورد در آیات آمده اند که بیشتر آن ها به معنای تلاش اخروی است؛ تنها در دسته ای از آیات به معنای تلاش مادی به کار رفته؛ آنجا که خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید:

«أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ» (سوره کهف، آیه ۷۹) «اما آن کشتی مال گروهی از مستمندان بود که با آن در دریا کار می کردند».

واژه کسب نیز حدود ۶۷ بار در قرآن آمده، این واژه نیز به معنای کار اقتصادی نیست. تنها در یک آیه به معنای تلاش مادی و کسب درآمد استعمال شده و کار کردن برای زنان مجاز دانسته و آنان را مالک دست رنج خود قرار داده است، لذا می توان برای اثبات مشروعیت فعالیت اقتصادی زنان به آن استناد کرده، آنجا که می فرماید:

«لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ» (سوره نساء، آیه ۳۲) «مردان را از آنچه کسب می کنند و به دست می آورند بهره ای است و زنان را از آنچه کسب می کنند و به دست می آورند بهره ای است». اما: اولاً: اسلام با الزام مرد به تأمین بودجه اجتماع خانوادگی، هر نوع اجبار و الزامی را از دوش زن برای تأمین مخارج خود و خانواده برداشت. ثانیاً: «انگیزه ای که سبب شد، اسلام به زن استقلال اقتصادی بدهد چیزی جز جنبه های انسانی و عدالت دوستی و الهی اسلام نبوده است مانند غرب، مطامع کارخانه داران و سرمایه داران موجب دادن حق کار و استقلال اقتصادی به زن در جامعه اسلامی نمی باشد» (مطهری، ۱۳۷۵، ص ۲۲۵-۲۲۴). «برخلاف جوامع غربی که هدف این گونه جوامع، تراکم و افزایش بی انتهای سرمایه است و تمام وسایل، علوم و فنون، دانش فنی و انضباط و نظم و حتی انسان به عنوان نیروی کار و به شکل مهره ای در میان چرخ دنده های ماشین آلات همگی در خدمت رشد سرمایه و تراکم روز افزون و بی انتهای آن قرار دارند» (صفری، ۱۳۷۴، ص ۱۲۸).

در نهایت هرچند معنای لغوی این واژه ها در آیات قرآن «کار» است؛ اما در بحث قرآنی نمی توانیم برای اثبات یا رد اشتغال زنان، به این آیات استناد کنیم. تنها در برخی از آیات به معنای تلاش مادی به کار رفته اند، این آیات، آیاتی هستند که واژه های به کار رفته در آنها به صراحت به معنای کار نیست، اما به دلالت التزامی به معنای کار و تلاش مادی می باشند. همچنین از این آیات، جواز فعالیت اقتصادی و اشتراک میان زن و مرد استنباط می شود. مانند آیات ذیل:

«رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» (سوره اسراء، آیه ۶۶) «پروردگار شما کسی است که کشتی را در دریا برای شما به حرکت در می آورد تا از بخشش او بهره مند شوید. چرا که او نسبت به شما مهربان است».

«وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَبْلَةً ثَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (سوره نحل، آیه ۱۴) «او کسی است که دریا را مسخر (شما) ساخت تا از گوشت آن بخورید و زیوری برای پوشیدن از آن استخراج کنید و کشتی ها را می بینی که سینه دریا را می شکافند تا شما به (تجارت بپردازید) و از فضل خداوند بهره بگیرید شاید شکر نعمتهای او را به جا آورید.»

«وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ» (سوره اسراء، آیه ۱۲)؛ «ما شب و روز را دو نشانه قرار دادیم، سپس نشانه شب را محو کردیم و نشانه روز را روشنی بخش قرار دادیم تا فضل پروردگارتان را بطلبید و به تلاش زندگی برخیزید.»

«فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (سوره جمعه، آیه ۱۰)؛ «و هنگامی که نماز پایان گرفت در زمین پراکنده شوید و از فضل خدا بطلبید و خدا را بسیار یاد کنید، شاید رستگار شوید.»

«وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (سوره قصص، آیه ۷۳)؛ «و از رحمت اوست که برای شما شب و روز را قرار داد تا هم در آن آرامش داشته باشید و هم برای بهره گیری از فضل خدا تلاش کنید و شاید شکر نعمتهای او را به جا آورید.»

«لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ» (سوره بقره، آیه ۱۹۸)؛ «گناهی بر شما نیست که از فضل پروردگارتان طلب کنید.»

مفسران «ابتغاء فضل» را در جملات «لتبتغوا من فضله»، «لتبتغوا فضلاً من ربكم» و «وابتغوا من فضله» به تجارت و کسب و تلاش اقتصادی تفسیر کرده اند (فیض کاشانی، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۱۸۱). از سوی دیگر، آیات یاد شده از جهت مخاطب بر این اطلاق دارند که مخاطب در فعل «تبتغوا» و «ابتغوا» مختص صنف مردان نیست، بلکه میان زن و مرد مشترکند، مگر در جایی که مستقیماً دلیل بر اختصاص آن به مردان داشته باشیم.

از جهت اشتغال نیز آیه در مقام بیان شغل خاصی نازل نشده است. از این رو، می توان گفت: با توجه به ترغیب و تشویق عمومی، که از سوی خدا برای طلب فضل صادر شده است، هرگونه تلاش اقتصادی، که مشروع و مصادق «تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ» باشد، برای زن و مرد مجاز است. بر اساس این آیه، انواع تصرفات زن در طبیعت و معاملات و تجارتات جایز است؛ مگر آنچه به دلیل قطعی خارج شده باشد. «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ» (سوره ملک، آیه ۱۵)، «او کسی است که زمین را برای شما رام کرد، بر شانه های آن راه بروید و از روزی های خداوند بخورید.»

این آیه نیز از آیات مطلق است و انسان ها را به تصرف در طبیعت و فعالیت و تلاش اقتصادی امر می کند. تعبیر «کُلُوا مِن رِّزْقِهِ» در آیه فوق، «به معنای انواع طلب و تصرف در زمین است» (طباطبایی، ۱۳۶۵،

ج ۲۰، ص ۱۳)، «این آیه اشاره به این دارد که تا گامی برندارید و تلاشی نکنید بهره ای از روزی های زمین نخواهید داشت» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ج ۲۴، ص ۳۴۹). پس خوردن در اینجا به معنای جویدن و بلعیدن نیست، بلکه نظیر آیه «لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ»، (سوره بقره، آیه ۱۸۸)، به معنای تصرف کردن است. بر اساس این تفسیر، «آیه شریفه، به انسان ها گوشزد می کند که ما زمین را به گونه ای آفریدیم که شما بتوانید با انواع تصرف در آن زندگی مادی خود را تأمین کنید و انسان ها را به انواع کار و تلاش اقتصادی مثل صیادی، کشاورزی، دام داری و انواع تصرفات در زمین، برای بهره وری از نعمت های الهی و استفاده از ارزاق آن ترغیب و تشویق کرده است؛ اختصاص به صنف خاصی ندارد و برای همه انسان هاست» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ج ۲۴، ص ۳۴۹).

دسته دیگری از آیات هستند که دلالت بر جواز اشتغال زنان به برخی از حرفه های خاص دارند. آیاتی که در این زمینه ذکر خواهد شد، آیاتی هستند که در مقام بیان حرفه یا شغلی، برای انسان ها نیستند؛ بلکه انجام برخی از کارهایی که اشتغال به آن ها در میان مردم عصر نزول رایج بوده و هم اکنون هم انسان هایی به آن کارها اشتغال دارند مجاز اعلام شده است؛ و اجازه انجام این کارها را به گروه یا صنف ویژه ای اختصاص نداده است؛ این کارها عبارتند از:

ماهی گیری و غواصی: «وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِنَاكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا» (سوره نحل، آیه ۱۴)، «او کسی است که دریا را مسخر ساخت تا از آن گوشت تازه بخورید و زیور برای پوشیدن از آن استخراج کنید.»

در این آیه، خداوند متعال با برشمردن برخی نعمت ها به دو نوع اشتغال اشاره کرده است: نخست ماهی گیری؛ چرا که مقصود از خوردن گوشت تازه از دریا، گوشت ماهی است که متوقف بر صید آن است؛ همچنین این آیه نیز اختصاص به به صنف خاصی ندارد. هر کسی، چه زن و چه مرد، می تواند از دریا ماهی صید کند. همچنین دلیلی بر اختصاص غواصی و پیدا کردن لؤلؤ و مرجان هم به مردان یافت نمی شود؛ لذا این عمل، به عنوان یک فعالیت اقتصادی اختصاص به مردان ندارد.

صیادی: «وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا»، (سوره مائده، آیه ۲) «و هنگامی که از احرام بیرون آمدید می توانید شکار کنید.»

در ابتدای این سوره، خداوند صید چهارپایان و خوردن گوشت آن ها را حلال کرده است. همچنین در آیات «لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ»، (سوره مائده، آیه ۹۵) و «حُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا»، (سوره مائده، آیه ۹۶) ممنوعیت شکار در حال احرام را بیان کرده است. از این آیات فهمیده می شود که این امر میان زن و مرد مشترک است. از این رو، شکار کردن برای زنان و مردان محرم، حرام است.

آیه دوم خطاب به کسانی است که شکار برایشان حرام بود، لذا می فرماید: «وَ إِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا»؛ پس از خروج از احرام شکار کنید.

ممنوعیت شکار در حالت احرام و جواز این عمل پس از آن، نشان دهنده این است که شکار و صید حیوانات فی نفسه مبعوض و مورد نهی نیست. اگر صید کردن ذاتاً کار غیر مشروعی بود، به هیچ وجه و در هیچ شرایطی قرآن کریم امر صید کردن را جایز نمی دانست.

دایگی: « فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاتُّوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَسَرِّضْ لَهَا أُخْرَى » (سوره طلاق، آیه ۶). در این آیه خطاب به مردانی است که زن خود را طلاق داده اند و کودک شیرخوار دارند و مادر کودک می خواهد به فرزند خود شیر دهد، امر کرده است که: «اگر زنان شما به فرزندان شیر دادند، مزد آنان را بدهید و اگر به توافق نرسیدید، زن دیگری را برای شیر دادن انتخاب کنید».

مفسران در معنای این آیه گفته اند: «اگر زن و مرد در شیر دادن به کودک با هم به توافق نرسیدند، به این صورت که یا زن حاضر نیست به کودک شیر بدهد و یا اجرتی بیش از معمول می خواهد، در این صورت، بر پدر کودک لازم است برای تغذیه کودک، دایه بگیرد تا طفل آسیب نبیند» (طبرسی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۰، ص ۴۸).

«دایگی و شیر دادن به کودکانی که مادرانشان شیر نداشتند یا از دنیا رفته بودند در زمان های گذشته، میان زنان رایج بوده، بخصوص زنان عصر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و اله و سلم)» چنان که: «حلیمه سعدیه و چند تن از زنان دیگر، برای همین کار به مکه می آمدند» (یوسفی غروی، ۱۳۹۵، ص ۲۲۲). دایه ها در برابر شیری که به کودکان می دادند مزد دریافت می کردند. قرآن کریم نه تنها از این کار نهی نکرده و مزدی را که در مقابل این عمل گرفته می شود حرام و باطل ندانسته، بلکه خود به پدران بچه ها امر کرده، در صورتی که برای شیر دادن با مادر کودک به توافق نرسیدید، دایه بگیرید. بنابراین، دایگی نیز می تواند به عنوان یکی از اشتغالاتی باشد که ویژه زنان است و قرآن به آن اشاره کرده است.

دامداری: قرآن کریم از دختران شعیب در حال انجام فعالیتهای اقتصادی یاد می کند و می فرماید: «وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءَ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ» (سوره قصص، آیه ۲۳)؛ «و هنگامی که به چاه آب مدین رسید، گروهی از مردم را در آنجا دید که چهارپایان خود را سیراب می کنند و در کنار آنان دو زن را دید که مراقب گوسفندان خویشند. به آن دو گفت: کار شما چیست؟ گفتند: ما آن ها را آب نمی دهیم تا چوپانان همگی خارج شوند و پدر ما پیرمرد کهنسالی است.» از این آیه، چند نکته استفاده می شود:

اول اینکه از تعبیر فعل مضارع «لَا نَسْقِي»، که دلالت بر استمرار دارد، فهمیده می شود که آب دادن به گوسفندان کار روزمره و همیشگی آنان بوده است.

دوم اینکه گرچه در آیه سخنی از چوپانی دختران حضرت شعیب علیه السلام نیامده، اما از اینکه گفتند: «لَا نَسْقِي حَتَّى يُصَدِّرَ الرَّعَاءَ وَ أَبْنَا شَيْخُ كَبِيرٍ»، از این آیه می توان چنین استناد کرد که: «همه کارهای گوسفندان، که یکی از آن ها آب دادن بوده و دیگری چرا بردن، به عهده دختران حضرت شعیب علیهم السلام بوده است؛ زیرا اگر دختران شعیب می گویند پدر ما پیر سالخورده است، کنایه از این است که کسی را برای آب دادن نداریم. پس حتماً کسی را برای چرانیدن و علوفه دادن هم نداشتند. از این رو، بعید است بگوییم کار دختران فقط آب دادن بوده است.» اینکه حضرت شعیب علیه السلام، به حضرت موسی علیه السلام فرمود: «می خواهم یکی از این دو دخترم را به همسری تو درآورم، به این شرط که هشت سال برای من کار کنی و اگر تا ده سال افزایش دهی محبتی از ناحیه توست.» (سوره قصص، ترجمه آیه ۲۷). در این آیات، شبانی دختران شعیب، ارتباط و سخن گفتن با مردان بینش اجتماعی و شناخت افراد، حیا و ازرم به خوبی تبیین شده و مورد تأیید خداوند قرار گرفته است.

فعالیت‌های اقتصادی زنان از دیدگاه روایات

مطالعه تاریخ صدر اسلام نشان می دهد که رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و اله و سلم) از گسترش فعالیت‌های اقتصادی مردم غفلت نبودند و «همواره آنها را به انجام فعالیت‌های اقتصادی تشویق می کردند و با انجام کارهای گوناگون، زمینه اشتغال مسلمانان را فراهم می کردند. گاهی با انعقاد قرارداد های مزارعه و مسابقات بین انصار و مهاجرین شاغل، که شغل و زمینی نداشتند، زمینه اشتغال مهاجران را فراهم می کردند و گاه با واگذاری زمین، جهت ساخت بازار و حمام، فعالیت‌های تجاری و و خدماتی را گسترش می دادند» (صدر، ۱۳۷۵، ص ۶۶).

همچنین اشتغال زنان به شکلی گسترده ای به چشم می خورد و زنان در بسیاری از شغل‌های رایج آن زمان: ماهیگیری، صنایع دستی، پزشکی و ... حضور داشتند و ائمه اطهار علیهم السلام نه تنها آنان را از کار و تلاش نهی نمی کردند، بلکه در برخی موارد، آنها را به انجام این امر تشویق می کردند. در اینجا به برخی از این شغل ها اشاره می کنیم:

بافندگی: «ام حسن نخیه می گوید: حضرت علی علیه السلام در راه به من برخورد کرد و فرمود: ام حسن، به چه کاری مشغولی؟ گفتم: بافندگی می کنم. امام به من فرمود: بدان که حلال ترین کسب است. سؤال کردن از شغل ام حسن، بر مشروعیت اشتغال زنان دلالت می کند، و دیگر آنکه وقتی ام حسن در جواب امام عرض کرد: «به بافندگی اشتغال دارم و از این راه ارتزاق می کنم»، امام در جواب فرمودند: «حلال ترین کسب است»، و بدین صورت او را بر این ادامه اشتغال به این حرفه تشویق کرد (کلینی، ۱۴۱۱ق، ج ۵، ص ۱۵).

نوحه خوانی: «حنان بن سدید گوید: در محله ما زنی بود که کنیزی نوحه خوان داشت. این زن از طریق نوحه خوانی کنیزش، زندگی خود را اداره می کرد. وی نزد پدرم آمد و گفت: تو می دانی که زندگی من از جانب خدا و به وسیله نوحه خوانی این جاریه تأمین می شود. دوست دارم از امام صادق علیه السلام پیروی کنم که اگر این کار حلال است، ادامه بدهم، وگرنه کنیز را بفروشم و از بهای آن زندگی کنم تا خدا فرجی برساند. پدرم گفت: پرسش این مسئله از امام برای من سخت است. او اضافه می کند: وقتی خدمت امام رسیدیم، خودم از امام درباره مسئله آن زن پرسش کردم. امام فرمود: آیا برای اجرت شرط می کنی یا نه؟ گفتم: به خدا قسم، نمی دانم شرط می کنی یا نه. حضرت فرمود: به آن زن بگو: شرط نکن و هر چه دادند قبول کن» (کلینی، ۱۴۱۱ق، ج ۵، ص ۱۵۱)، در این روایت نیز نوحه خوانی زن مورد تأیید امام قرار گرفته است؛ «اگر اشتغال زن به نوحه خوانی غیر مجاز بود، آن حضرت وی را از این کار نهی می فرمود. لازم به ذکر است اینکه امام در جواب پرسش کننده فرمودن: برای کارش اجرتی تعیین نکند و هر چه دادند قبول کند، سخن امام علیهم السلام دلیل بر حرمت این کار و کسب درآمد از این راه نیست؛ زیرا اگر چنین بود امام علیهم السلام مطمئناً او را از این کار منع می کردند؛ به احتمال قوی عدم تعیین مزد به سبب ویژگی کار است، نه خصوص نوحه خوانی و یا مرد یا زن بودن»

آرایشگری: «ابن ابی عمیر با واسطه، از امام صادق علیه السلام نقل می کند: یکی از زنانی که به آرایشگری بانوان اشتغال داشت، بر پیامبر گرامی (صلی الله علیه و آله) وارد شد. پیامبر اکرم به وی فرمود: آیا شغلت را رها کرده ای یا بر آن باقی هستی؟ زن گفت: بر شغلم باقی هستم و ادامه می دهم، مگر آنکه مرا از آن نهی کنی تا کنار بگذارم. حضرت نه تنها او را از آن کار منع نکردند، بلکه اجازه فرمود به کارش ادامه دهد و او را به برخی از آداب این کار نیز راهنمایی فرمودند» (همان، ص ۱۱۹).

عطر فروشی: «حسین بن زید هاشمی از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که زنی به نام زینب عطاره نزد زنان پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آمد. پیامبر وارد خانه شد و او را نزد همسرانش دید. به وی فرمود: منزل ما را خوشبو کردی. زینب عرض کرد: منزل به بوی شما معطرتر است. پس از این سخنان، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) برخی از آداب و احکام خرید و فروش را برای وی بیان فرمودند» (همان، ص ۱۵۱).

از آیات و شواهد یاد شده می توان فهمید که اسلام نسبت به اشتغال زنان نه تنها دید منفی ندارد بلکه کار و تلاش اقتصادی را در محیط خانه و محیط اجتماعی برای زنان ممنوع نکرده است.

فعالیت اقتصادی زنان در غرب

«دیدگاه غرب مبتنی بر تشابه حقوقی میان زن و مرد از جمیع جهات با مردان می باشد، بدون توجه به تفاوت های طبیعی و تکوینی میان آنان و بر همین مبنا، دیدگاه برخی جریان های فمینیستی، مقولات زن

و مرد را به طور کلی نفی می کنند. این دیدگاه افراطی، در حمایت از حقوق زنان، مسخ انسانیت و جدا کردن زن از هویت زنانه را در پی دارد؛ آن هم، هویتی است که زن به عنوان همسر یا مادر دارد و از طرف دیگر، مرد هم در جایگاه واقعی خودش به عنوان پدر و مرد خانواده قرار ندارد. از قرن پنجم میلادی، دنیای غرب از نظر اقتصادی روبه زوال رفت، فعالیتهای کشاورزی و بازرگانی که گسترش پیدا کرده بود، آنقدر محدود شد که به صورت اقتصاد بسته درآمد (توانایان فرد، ۱۳۷۵، ص ۷). و به موجب آن، محل کار زنان از خانه جدا شد و زن وارد بازار صنعت و تولید شد.

اشتغال زنان در غرب، بعد از انقلاب صنعتی، به علت نیاز شدید جوامع صنعتی به نیروی کار ارزان به صورت گسترده شکل گرفت. لذا «طبق این پدیده از آغاز انقلاب صنعتی تاکنون، زنان در عرصه های مختلف اقتصادی فعالیت می کنند، ولی رفتار غرب با آنها هیچ گاه مبتنی بر تساوی حقوق زن و مرد نبوده و در محیط خانه، هرگز مورد ملاحظه قرار گرفته نشده اند. فعالیت های اقتصادی زنان در بخش های رسمی، اشتغال نامیده می شود و از سوی دیگر، یکی از مهمترین نقش های زن که در خانواده ایفا می کند (بخش غیر رسمی) از آن جهت که اشتغال محسوب نمی شود، از نظر جهان غرب و غرب باوران بسیار بی اهمیت بوده و مشکلاتی برای زنان به دنبال داشته است؛ در حالی که اندیشمندان و متفکران امروزی، درصدد ارزش گذاشتن کار بدون دستمزد زنان در خانه هستند.»

از این رو یکی از موضوعاتی که در حوزه حقوق زنان مطرح است، مسأله اشتغال زنان است. غرب با نادیده گرفتن تفاوت های تکوینی و طبیعی زن و مرد، برابری حق اشتغال زنان و مردان را مطرح کرده است؛ در حالیکه دولت های غربی، خود، در عمل با مشکلات و موانع زیادی در خصوص برابری حق اشتغال زنان و مردان رو به رو هستند و تبعیض در این مورد کاملاً در جوامع غربی مشهود است. در این جا به اشتغال زنان، در برخی از کشورهای غربی پرداخته میشود.

اشتغال زنان در انگلستان

«در انگلستان، متوسط دستمزد زنان شاغل خیلی پایین تر از مردان است. زنان در بخش های شغلی که دستمزد کمتری پرداخت می شود، بیشتر حضور دارند، اما در همان رده های شغلی هم، زنان به طور متوسط، نسبت به مردان، حقوق پایین تری دارند. برای مثال: کارمندان دفتری زن، در بریتانیا، از ۶۰٪ درآمد همتایان مردشان برخوردارند و فروشندگان زن، ۵۷٪ درآمد مردها را در همان شغل به دست می آورند» (گیدنز، ۱۳۹۰، ترجمه منوچهر صبوری، ص ۱۹۲).

«در سال ۱۹۸۰، مجالس قانون گذاری انگلستان شامل ۱۷۶۲ مرد و تنها ۸۷ زن بود، و در حال حاضر، چندان نشانه ای از تغییر در این عدم توازن به چشم نمی خورد. زنان در این اواخر تا اندازه ای به مشارکی

که به عنوان مشاغل مردان تعریف شده، هجوم آورده اند، اما تا کنون فقط به میزان محدودی به این مشاغل دست یافته اند. با وجود آن که زنان، ۴۴٪ نیروی کار مزدبگیر در بریتانیا را در سال ۱۹۸۴ تشکیل می دادند، تنها ۱۷٪ موقعیت های بالای مدیریت را اشغال کرده بودند. زنان فقط ۵٪ مؤسسات کسب و کار را در مالکیت خود دارند و این مؤسسات، ۱٪ کل دریافت های مؤسسات کسب و کار را تولید می کنند» (گیدنز، ۱۳۹۰، ص ۱۸۹ همراه با تلخیص).

زنان و اشتغال در سوئد

«سوئد از نظر قوانین مربوط به ارتقای حقوق زن، در جهان غرب، رتبه اول را داراست. بخش عظیمی از زنان در سوئد، شاغل مزدگیر هستند. درآمد زنان در سوئد نسبت به مردان، ۹۰ به ۱۰۰ است. زنان یک چهارم کرسی ها را در پارلمان سوئد در اختیار دارند. با وجود این، اندکی از زنان در سطوح بالای تجارت مشغول به کار هستند» (همان، ص ۱۹۳). «در سوئد همانند آلمان، درصد زنان در پست مدیریتی صفر است» (سفیری، ۱۳۹۲، ص ۱۳۷).

فعالیت زنان در بخش غیررسمی اقتصاد مصر

«زنان نقش تاریخی در اقتصاد مصر داشته اند، و خانواده، واحد اصلی تولید در صنایع خانگی روستایی بوده است. اما با ظهور کار همراه با دستمزد، این ساختار دگرگون شده است؛ به طوری که امروزه نقش مهم اقتصادی زنان در بازار، به عنوان تاجر است. زنانی که همسرانشان از دست می دهند، خود کنترل امور خانواده را در دست می گیرند. برخی از زنان در کارخانه های نساجی، داروسازی و سایر کارخانه ها ایفای نقش می کنند» (شادلو، ۱۳۷۷، ص ۵۵-۵۳).

ساختار اشتغال در ژاپن

«بازار کار در ژاپن، از دهه ۱۹۵۰ به بعد دچار تغییرات زیادی شد. در سال ۱۹۵۰، ۴۸/۳٪ کارگران ژاپنی در بخش کشاورزی و صنایع اولیه مشغول به کار بودند، این نسبت در سال ۱۹۷۰، ۱۹/۳٪ و در سال ۱۹۸۶، ۸/۵٪ کاهش یافت. شرایط کاری زنان، ۴۸/۶٪ از زنانی که سن آنها ۱۵ سال یا بیشتر بوده است در سال ۱۹۸۶ شاغل بوده اند این رقم ۲/۸٪ از سال ۱۹۷۶ بیشتر بوده. همچنین این رقم در سال ۱۹۸۶ برای زنان ۲۰ تا ۶۴ ساله ۵۹/۳٪ بوده که ۶۰٪ بیش از دهه ۱۹۷۰ می باشد. سهم زنان از نیروی کار در سال ۱۹۹۱ به ۵۰/۷٪ رسید» (روشندل، ۱۳۷۷، ص ۵۹).

«از کل زنان شاغل در سال ۱۹۸۶ تعداد ۸۴/۱۵ میلیون نفر یا ۶۸/۱ درصد حقوق بگیر بوده اند و ۵۸/۸ درصد آنان ازدواج کرده اند. برطبق آمار سال ۱۹۸۵ زنان بخش نسبتا بزرگی از نیروی کار در خدمات،

فروشنده‌گی، منشی‌گری، پرستاری و معلمی را تشکیل می‌دهند ولی کمتر از ده درصد آنان مشاغلی دیگر را بر عهده دارند میزان دستمزد زنان در کشورهای صنعتی با مردان نابرابر است. زنان ژاپنی به رشد اقتصاد این کشور کمک شایانی کرده‌اند به ویژه در بخش خدمات. در مقایسه این آمار با آمار سال ۱۳۶۰ متوجه می‌شویم که میانگین سن و تعداد سالهای مستمرکار آنها در ۱۹۶۰ به ترتیب ۲۶/۳ و ۴ سال بوده است. موفقیت انقلاب کامپیوتری و تکنولوژیکی در بخش خدمات به واسطه بهره‌برداری از نیروی کار زنان و سوءاستفاده از قوانین عدم تبعیض بوده و زنان با تعداد ساعت کار بیشتر و حقوق نسبتاً کمتر باعث توسعه تکنولوژی در ۱۲ سال گذشته بوده‌اند» (روشندل، ۱۳۷۷، ص ۶۰).

نقش زن در اقتصاد هندوستان

«قانون اساسی هند از سال ۱۹۵۰ به اجرا در آمد و بدین سان، انعکاسی از تحولات و اصلاحات درون جامعه، برای بهبود و توسعه وضعیت زنان و خواسته‌های آنها، در نیمه قرن نوزدهم بود. افزون بر این اصول مختلف این قانون به حقوق زنان می‌پردازد. به موجب بند ب، اصل ۳۹ قانون هندوستان، برای کار برابر، مرد و زن درآمد برابر دریافت می‌کنند و به موجب بند ج، اصل ۳۹، از توانایی کارکنان مرد و زن، نباید سوء استفاده شود و حکومت باید پیش‌بینی‌ها و وضع مقررات لازم برای ایجاد محیط کاری عادلانه و انسانی و استفاده از مزایای زایمان برای زنان را به عمل آورد و سرانجام طبق اصل ۴۴ «حکومت باید تلاش کند تا برای شهروندان قانون مدنی واحدی تدوین کند که در تمام هند به طور یکسان ملاک عمل باشد؛ در قیاس با قوانین خاصی که پیروان مذاهب مختلف در مورد ازدواج و جانشینی و حقوق مالکیت وضع می‌کنند، این اصل ارزش و اعتبار فوق‌العاده‌ای پیدا می‌کند ولی در عمل، این قوانین همیشه هم به نفع زنان نبوده است» (شاهسوند بغدادی، ۱۳۷۸، ص ۵۶).

از این رو در غرب به جای اینکه اشتغال زنان در خدمت کانون گرم خانواده قرار گیرد، به تعارض با این پدیده به پا خواسته است و در بسیاری از موارد موجب زوال نهاد خانواده شده است.

پیامدهای اشتغال زنان

هرچند مشارکت اقتصادی زنان، امری مطلوب و بایسته است و «حضور و فعالیت اجتماعی زنان یک اصل پذیرفته شده است، اما به دلیل آنکه زنان مؤثرترین نقش را در انتقال ارزشها به نسل آینده دارند، حضور آنان در خارج از خانه، این نقش را کم رنگ ساخته و آثار نامطلوبی را به دنبال دارد. اشتغال زنان و عدم حضورشان در خانه، فرزندان را دچار مشکلات روحی و روانی ساخته و در افت تحصیلی آنها تأثیرگذار بوده و همچنین بسیاری از درگیریهای خانوادگی مربوط به کار زنان در بیرون از خانه می‌باشد چرا که مسئولیت

دوگانه ای متوجه آنان شده و از مسئولیتشان در درون خانه می کاهد. «برخی از جامعه شناسان تصریح می کنند که اشتغال مادران در خارج از خانه بر مسئولیت آنان به طور ناعادلانه افزوده است» (جمعی از محققین، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۸۶۳). اشتغال زنان در بیرون از خانه همراه با آثار و پیامدهای مثبت و منفی می باشد. اموری از قبیل: ۱- مشارکت در امور اقتصادی جامعه، ۲- استقلال اقتصادی، ۳- رشد اجتماعی و جلوگیری از برخی بیماریهای روانی- عاطفی و افسردگی می توان از پیامدهای مثبت اشتغال زنان دانست. در مقابل اشتغال زنان یک سری پیامدهای منفی نیز به همراه دارد، از جمله:

۱- مشکلات عاطفی و تربیتی، که در سالهای اولیه زندگی متوجه کودکان می شود و خسارتی جبران ناپذیر، بر رشد و شخصیت کودک می گذارد؛ بخصوص کودکانی که به مدت طولانی در مراکز نگهداری و مهدکودک ها، دوران کودکی خود را طی می کنند. این امر، کودک را تا مرز «افسردگی اتکایی» با نشانه های بی اشتباهی روانی و اختلال هایی در رفتار غذایی، توقف رشد و تأخیر در روانی - حرکتی کودک، پیش می برد و آنها را دچار مشکلاتی از قبیل کندی سخن گفتن، کاهش بهره هوشی، کاهش جنب و جوش، کم عمقی واکنش عاطفی، اختلال حواس، ضعف استعداد و ... می کند. به همین سبب در آموزه های اسلام، حضانت دختر تا هفت سال و پسر، تا دو سال به مادر سپرده شده است.

بنابراین حضور بیشتر مادر در کنار فرزند، بخصوص در سالهای آغازین زندگی، نیاز عاطفی آنان را برای رشد هنجارهای شخصیتی و عاطفی فراهم می نماید و نبود مادر در کنار فرزند به سبب اشتغال، می تواند زمینه های اختلالات منفی در کودک شود.

۲- اشتغال زنان و مسئله بیکاری، با روی آوردن زنان به اشتغال و انجام کارهای بیرون از خانه، به طور طبیعی بسیاری از فرصتهای شغلی را از مردان گرفته و به خود اختصاص داده اند و این پدیده، به گونه ای زمینه بیکاری مردان را فراهم کرده است.

۳- اشتغال تحمیلی طاقت فرسا.

۴- سست شدن کانون خانواده.

۵- بروز برخی بیماریهای جسمی در اثر فشار کار زیاد.

۶- اشتغال زنان و مسئله بیکاری، چرا که زنان با روی آوردن به اشتغال و انجام کارهای بیرون از خانه به طور طبیعی بسیاری از فرصتهای شغلی را از مردان گرفته و به خود اختصاص داده اند و

نتیجه گیری

موضوع اشتغال و مشارکت اجتماعی زنان و حدود و معیارهای آن، از بحث های پردامنه و اختلاف برانگیزی است. یکی از مهمترین معیارهای سنجش جایگاه و موقعیت زن در اجتماع و تأمین حقوق او، از سوی غالب نظام های غربی مورد سفارش و تأکید قرار گرفته و چنان پررنگ شده که در غرب، نقش مادری به عنوان

نقش فرعی تلقی می شود. از سوی دیگر در شرع مقدس اسلام حق مالکیت و استقلال مالی زن و جواز مشارکت اجتماعی و اشتغال در کنار تأکید بر حفظ کیان خانواده و رفع مسئولیتهای اقتصادی از دوش زنان، معتبر دانسته شده است. از این رو سنتهای ریشه دار اجتماعی و دینی، زنان را به سوی حفظ ارکان خانواده دعوت می کند؛ اما هنجارهای دنیای متجدد، از سوی دیگر، آنان را به حضور هرچه بیشتر در جامعه و همکاری فعال در مراکز اشتغال فرا می خواند.

همچنین غرب باید بپذیرد که زن باید به ایفای نقش زنانه و مرد به نقش مردانه بپردازد چرا که اگر جامعه به حدی برسد که در آن زن، زن نباشد و مرد، مرد، چنین جامعه ای قطعاً رو به تباهی بوده و سقوط می کند. از آیات و شواهد یاد شده می توان فهمید که اسلام نسبت به اشتغال زنان، نه تنها دید منفی ندارد و زنان را در انجام فعالیتهای اقتصادی منع نکرده، بلکه آنها به کار و تلاش اقتصادی در محیط خانه و اجتماع تأکید و توصیه کرده است. با توجه به اینکه، دیدگاه اسلام بر خلاف دیدگاه غرب، دیدگاهی جامع و کامل است؛ زن می تواند با رعایت کردن اصول و مبانی اخلاقی، در کنار نقش مادری، پس از انجام وظیفه اولیه و در صورت داشتن اوقات فراغت، به انجام فعالیتهای اقتصادی بپردازد. این امر، باعث می شود که فرزندان، در یک خانواده سالم رشد نمایند و در نهایت یک جامعه سالم داشته باشیم، چرا که جامعه در گروه خانواده سالم می باشد. همچنین حضور زنان در مراکز اشتغال مخصوص بانوان، یا به جهت ضروریتهای اقتصادی، مثل زنان بی سرپرست جهت تأمین مخارج فرزندان خود، نیز از امور اجتناب ناپذیر است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع

قرآن کریم

- گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۰)، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، موسسه نشر اسلامی، چاپ دوم، قم.
- بانکی پور فرد، امیرحسین، (۱۳۸۱)، آیین زن (مجموعه موضوعی سخنان مقام معظم رهبری)، ناشر: کتاب طه، چاپ سپهر، تهران.
- توانایان فرد، حسن، (۱۳۷۵)، اقتصاد اجتماعی، چاپ دوم، ذوی القربی، قم.
- جمعی از محققین، (۱۳۸۰)، روانشناسی رشد با نگرشی به مبانی اسلام، قم: دفتر همکاری حوزه و دانشگاه.
- دفتر مقام معظم رهبری، (۱۳۸۹)، زن از دیدگاه مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ای، نشر نوادر، تهران.
- روشن دل، جلیل، (۱۳۷۷)، سیمای زن در ژاپن، زیر نظر دکتر پریچهره شاهسوند بغدادی، ناشر برگ زیتون زمستان.
- سفیری، خدیجه، (۱۳۹۲)، جامعه شناسی اشتغال زنان، نشر استقلال، تهران.
- شادلو، شیده، (۱۳۷۷)، سیمای زن در جهان مصر، ناشر: برگ زیتون، قم.
- شاهسوند بغدادی، پری چهره، (۱۳۷۸)، سیمای زن در جهان هندوستان، ناشر برگ زیتون، تهران.
- صدر، سید کاظم، (۱۳۷۵)، اقتصاد صدر اسلام، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- صفری، فاطمه، (۱۳۷۴)، الگوی اجتماعی پایگاه و نقش زن مسلمان، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ سوم، پاییز.
- طبرسی، فضل بن حسن، (۱۴۱۵ق)، مجمع البیان، ج ۱۰، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات.
- طباطبایی، سید محمدحسین، (۱۳۶۵)، تفسیر المیزان، ج ۲۰، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- عاملی، محمد بن حسن، (۱۴۱۶ق)، وسائل الشیعه، ج ۳، موسسه آل البیت.
- فیض کاشانی، مولی محسن، (۱۳۸۸)، تفسیر صافی، ج ۱، چاپ و نشر نوید اسلام، قم.
- کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۱۱ق)، اصول کافی، ج ۵، بیروت موسسه دارالتعارف للمطبوعات، چاپ اول.
- مجلسی، محمدباقر، (۱۳۸۶)، بحار الانوار، ج ۴۳، انتشارات الاسلامیه، چاپ پنجم، تهران.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۷۵)، نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا، چاپ هشتم، قم.
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۸۶)، تفسیر نمونه، ج ۲۴، دارالکتب الاسلامیه، تهران.
- یوسفی غروی، محمد هادی، (۱۳۹۵)، تاریخ تحقیقی اسلام، چاپ اول، دار القرآن الکریم، قم.

Women's employment in the field of economics from the perspective of Islam and the West

Mohammad Sharifani¹

Abstract

Women's participation in employment has a long history, and the society needs a huge force of women for fertility and dynamism in the economic field. In the Holy Sharia of Islam, women's right to property and financial independence and the permission of women's social participation and their employment, along with the emphasis of this heavenly religion on maintaining the family system and removing economic responsibilities from women's shoulders, are considered essential in order to ensure individual, family and social happiness. Is. On the other hand, the issue of women's employment in the social arena, as one of the most important criteria for measuring a woman's status and position in society and securing her rights, has been emphasized and emphasized by Western systems and has become so prominent that in the West, the most important role A woman, who is a mother, has become very pale and insignificant and is considered as a second and secondary role. The results of today's scientific research indicate that the phenomenon of women's employment, in addition to its positive and negative effects, has irreparable consequences, so that the most damage has been done to the family center and the personal and emotional development of children. According to the verses and traditions, as well as the Western perspective, in the field of women's employment, this research aims to examine the employment of women in the field of economics from the perspective of Islam and the West and with a descriptive-analytical approach.

Keywords: Woman, Employment, Economy, Islam, West.

¹ . Associate Prof, Department theology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran (Corresponding Author) sharifani40@yahoo.com